

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA MUSTAFA KEMAL'İN ROLÜ

Bayram Akça*

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girişi, Mustafa Kemal'in Sofya'dan Çanakkale Cephesi'ne atanması, Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları, Mustafa Kemal Bey'in Kara Savaşları'nda (Arıburnu ve Anafartalar Muharebeleri) gösterdiği başarılar, Çanakkale Savaşları'ndaki kayıplarımız ve bu savaşın Mustafa Kemal Bey açısından Milli Mücadele'ye etkileri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler; *Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları, Arıburnu ve Anafartalar Muharebeleri,*

Abstract

The Achievements of Mustafa Kemal in Land Wars of Çanakkale

In this study, The entry of Ottoman State into the First World War, the assignment of Mustafa Kemal from Sofya to the Çanakkale Front, the sea and land wars of Çanakkale, the achievements of Mustafa Kemal in land wars, our casualties in Çanakkale Wars and the effects of this war on National Struggle from the point of view of Mustafa Kemal are discussed.

Key Words; *Mustafa Kemal, First World War, Gallipoli Wars, The battles of Arıburnu and Anafartalar*

Giriş

I.Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusu yenilince Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi düşüp yerine 29 Ekim 1912'de Kamil Paşa kabinesi kuruldu. Bunun üzerine Trablusgarp ve Bingazi'de İtalyanlara karşı mücadele eden vatansever subaylar Balkan bozgununu duyunca anayurdu savunmak için İstanbul'a

* Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla.

döndüler. Ardından da bu kişilerden Ali Fethi Bey, Akdeniz Boğazı Kolordu Kurmay Başkanlığı'na ve Yarbay Mustafa Kemal de aynı Kolordu'nun şube müdürlüğüne atandı.¹

Bu sırada İstanbul'da İttihatçılar Bab-ı Ali'yi basıp hükümete el koydular ve ardından da Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazam ve Ahmet İzzet Paşa'yı da Başkomutan Vekili yaptılar. Bu hükümetin en önemli gündem maddesi I.Balkan Savaşı'nda Bulgarlar tarafından işgal edilen Edirne Şehri'ni kurtarmaktı. Bu amaçla hükümet Edirne'yi kurtarmak için bir plan hazırladı. Mustafa Kemal'in de içinde olduğu bu plana göre Bolayır ve Şarköy'den eş zamanlı yapılacak bir saldırıyla Edirne kurtarılacaktı. Ancak Şarköy harekâtının zamanında yapılmaması Mustafa Kemal Bey ile Ali Fethi Bey'in görev yaptığı Kolordu'nun yenilmesine neden oldu. Bu durum Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal Bey'in huzursuzluğuna neden oldu. Bunun üzerine Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal Bey orduda farklı görevlere tayin edildiler. 21 Temmuz 1913 tarihinde de II. Balkan Savaşı'nı fırsat bilen Enver Paşa ani bir operasyonla Edirne Şehrini kurtardı.²

Edirne Şehri'ni Bulgar işgalinden kurtarma konusunda yapılan operasyonda Mustafa Kemal Bey'in de görev alması, onun Gelibolu yarımadasını tanınmasına, bölgeyi askeri açıdan incelemesine ve değerlendirme yapmasına ve bu birikimlerini 25 Nisan 1915'deki İtilaf Devletleri'nin Gelibolu'ya çıkarma yaptığı sırada düşmana karşı isabetli kararlar almasında etkili olmuştur.³

Bu olaydan sonra Mustafa Kemal 27 Ekim 1913 tarihinde Sofya'ya Askeri Ataşe olarak atandı.⁴

Çanakkale Savaşları ve Mustafa Kemal

Mustafa Kemal, Sofya'da Askeri Ataşe olarak görev yaptığı sırada I. Dünya Savaşı başladı. Savaşın başlamasından hemen sonra İngiltere, Fransa ve Rusya'dan oluşan üçlü İtilaf Devletleri, Almanya karşısında zor durumda kalan Çarlık Rusya'sına silah ve malzeme yardımı yaparak, onun askeri gücünü takviye etmek, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve Yunanistan, Bulgaristan gibi tarafsız Balkan Devletlerini kendi yanlarına çekmek gibi nedenlerle Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmeye karar verdiler.

¹ Çaycı 1993, 58.

² Çaycı 1993, 58.

³ Çaycı 1993, 59.

⁴ Çaycı 1993, 59.

Ancak bu konuda üçlü İtilaf Devletleri arasında bir anlaşmazlık vardı. O da Çanakkale Boğazı nasıl geçilecekti? Sadece donanma ile mi bu işlem gerçekleşecekti? Yoksa donanma desteğiyle kara kuvvetleri ile mi yapılacaktı? Uzun tartışmalardan sonra Fransız askeri yetkilileri I.Dünya Savaşı'nda kesin sonucun Batı Cephesi'nde alınacağını ileri sürerek bütün gücün buraya verilmesi gerektiği konusunda direnmeleri üzerine, Çanakkale Boğazı'nın sadece donanma ile geçilmesine karar verildi.⁵

Savaşın başlamasından hemen sonra Yarbay Mustafa Kemal ısrarla cephede aktif görev almak istedi. Ancak her defasında kendisine “Sizin için orduda her zaman bir görev vardır. Ancak Sofya Askeri Ataşeliğinin önemi dolayısıyla Sofya'da kalmanız daha faydalı olacaktır” denildi. Bunun üzerine Yarbay Mustafa Kemal “ Vatanın müdafaasına ait fiili vazifeden daha mühim bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe alanında bulunurken ben Sofya'da Askeri Ataşelik yapamam. Eğer I. Sınıf zabıt olma özelliğine sahip değilsem bana açık söyleyin” dedi.⁶

Barış zamanında Çanakkale'nin savunması Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na aitti. Yarımadanın hemen kuzeyinde yani Tekirdağ'da Türk 3. Kolordusu vardı. 3. Kolordu 7, 8 ve 9. Piyade Tümenleri ile 9.Sahra Topçu Alayı, 3. Süvari Tugayı ve 1 Kolordu İkmal Komutanlığı'ndan oluşuyordu. 2 Ağustos 1914'de Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan edince 9.Piyade Tümeni hareketli bir ihtiyat oluşturmak üzere Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bağlandı. 4 Kasım 1915'de Tekirdağ'daki 3. Kolordu Gelibolu'ya intikal etti. Ancak 3. Kolordu'ya bağlı 8. Piyade Tümeni Sina'da görev yapmak için görevlendirildiği için onun yerine 19. Tümen kuruldu.⁷

3. Ordu'nun Sarıkamış yenilgisinin ardından 20 Ocak 1915'de Yarbay Mustafa Kemal Sofya Askeri Ataşeliği'nden bu yeni kurulan 19.Tümen Komutanlığı'na atandı.⁸

İtilaf Devletleri Çanakkale Deniz Savaşları için 6 muharebe gemisi, 6 muhrip, 14 mayın arama - tarama gemisi ve 1 uçak gemisi ayırmışlardı. Ayrıca 4 hafif kruvazör ile muhribin, 5 İngiliz, 2 Fransız denizaltısının, 6 deniz uçağı taşıyan uçak gemisinin de bu savaşa katılmasını kararlaştırmıştı.⁹

⁵ Taşkiran 2001, 21.

⁶ Çaycı 1993, 59.

⁷ Erickson 2003, 105-107.

⁸ Çaycı 1993, 60.

⁹ Taşkiran 2001, 21.

Seferberlik başladığı zaman Çanakkale istihkâmlarının seferberliği dış savunma, ara savunma ve iç savunma mevzilerinden oluşuyordu. Dış savunma; Asya tarafında Kumkale ile Gelibolu yarımadasında Seddülbahir adı verilen eski kalelerden oluşuyordu. Buraya 13 ağır ve 7 orta top konuşlandırılmıştı. Ara savunma; Güneyden gelecek düşman gemilerine karşı küçük tepelerin kuzey yamacına yerleştirilen toplardan oluşuyordu. Buraya da 4 orta çapta ve 16 hızlı ateşli hafif toplar yerleştirilmişti. İç savunma; Çok güçlü olacak şekilde düzenlenen bu bölgede 70 ağır top ile 6 orta çapta toptan oluşmuştu.¹⁰

19 Şubat 1915 tarihinde İngiliz-Fransız müttefik donanması Çanakkale Boğazı'nı geçmek için taarruza geçti. 25 Şubat 1915'de müttefik donanması Gelibolu yarımadasının ucunda bulunan Seddülbahir ve Anadolu yakasındaki Kumkale'ye asker çıkardı. Bunun üzerine endişeye kapılan Osmanlı Hükümeti Erzurum ve Edirne kalelerinden buraya naklettiği toplarla Çanakkale'deki kaleleri güçlendirdi. Şimdi Türk deniz savunma kavramının üç ayağı vardı. Birincisi; Boğaza girecek müttefik filosuna eğik yolla ateş edecek obüs topları, ikincisi; art arda seri halinde döşenen sualtı mayın hatları ve üçüncüsü de; ağır kıyı savunma toplarında oluşan iç savunma mevziydi. Bu taarruzda İtilaf Devletleri donanması başarı sağlayamadı.¹¹

18 Mart 1915'de Amiral de Robeck komutasındaki birleşik İngiliz-Fransız donanması boğazı geçmek için büyük bir taarruz başlattı. İlk anda müttefik donanma Türk kalelerinden yapılan top atışlarını susturdu. Ancak 8.Topçu Alayı obüs toplarını eğik yolla hedefe göndererek etkili oluyordu. Bir süre sonra 3 müttefik donanması zırhlısı sırayla döşenmiş paralel mayın hatlarına çarparak battı. Aslında burada Osmanlı ordu komutası mayın hatlarını alışlagelmişin dışında döşeterek müttefik donanmasını gafil avlamıştı. Ardından müttefik donanmanın boğazı terk etmesiyle tarihin en büyük boğaz harplerinden birisi olan Çanakkale Deniz Savaşı Türklerin kesin zaferiyle sonuçlandı.¹²

18 Mart yenilgisinden sonra müttefikler Gelibolu yarımadasına asker çıkararak karadan Türk tahkimatını arkadan kuşatıp boğazı geçmeye karar verdiler.¹³

¹⁰ Erickson 2003, 108.

¹¹ Erickson 2003, 109.

¹² Taşkiran 2001, 21; Erickson 2003, 110; Thomazi 1997, 35- 40.

¹³ Taşkiran 2001, 22.

Müttefiklerin kara kuvveti yaklaşık 75.000 subay ve erle 140 toptan oluşuyordu. Mısır'da bulunan 1 Hint tugayı da yedekte tutuluyordu. Ayrıca 10 tümen daha burada savaşa hazır bekletilmekteydi.¹⁴

18 Mart yenilgisinden sonra müttefik deniz kuvvetleri de takviye edilerek donanmanın mevcudu 19 muharebe gemisi, 11 hafif kruvazör, 27 muhrip, 5 torpidobot, 1 balon gemisi, 1 uçak ana gemisi ve yardımcı gemilerle 95 parçayı bulmuştu. Ayrıca 8 İngiliz ve 4 Fransız denizaltısı vardı.¹⁵

Müttefik donanmasının 18 Mart 1915'de Çanakkale Boğazını geçme girişimi Enver Paşa'nın Çanakkale Boğazını doğrudan savunmada sorumlu olacak yeni bir ordu kurulması kararını vermesine neden oldu. Bunun üzerine Enver Paşa 5. Ordu'yu kurarak başına Liman Von Sanders'i atadı. Liman Von Sanders 26 Mart 1915'de Gelibolu'ya gelerek Esat Paşa'nın 3. Kolordu karargâhına yerleşti.¹⁶

5. Ordu, 3. Kolordu, 15. Kolordu, 5. Piyade Tümeni ve bağımsız 1 Süvari Tugayını kapsıyordu. 3. Kolordu da 7, 8 ve 19 Piyade Tümenlerini elinde bulunduruyordu.¹⁷ Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı ise ayrı bir komutanlık olarak varlığını sürdürdü. Bu komuta düzenlemesi altında 3. Kolordu Gelibolu Yarımadası'nı savunacak, 7 ve 9. Piyade Tümenleri kıyıyı gözetlerken Mustafa Kemal'in komutası altındaki 19. Piyade Tümeni de Eceabat yakınlarında Kolordu ihtiyatında tutulacaktı. 5. Piyade Tümeni ise kuzeyde Bolayır Bölgesi'nde Saros Körfezi'ni savunuyordu.¹⁸

5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders Çanakkale Komutanlığı altında çıkarma yapılacak üç nokta belirledi. Bunlar kuzeyde Saros Körfezi, Anadolu yakasında Kumkale ve Gelibolu yarımadası'nın güney ucu olan Seddülbahir idi.¹⁹

İngiltere ve Fransa'nın savaş planı şöyleydi; Esas çıkarma Seddülbahir ve Kabatepe'ye yapılacaktı. Kuzeyde yer alan Saros Körfezi ile Anadolu yakasında yer alan Kumkale'ye birer sahte çıkarma yapılacak ve böylece Türk birlikleri yanıltılacaktı. Bunun için İngiltere ve Fransa güçlü bir donanmanın etkin desteğine sahip 5 Piyade Tümeni ve 1 Piyade Tugayı tahsis etmişti. Bu güce ise General Hamilton komuta edecekti. Seddülbahire çıkan İtilaf Devletleri güçleri

¹⁴ Taşkıran 2001, 22.

¹⁵ Taşkıran 2001, 22.

¹⁶ Erickson 2003, 111.

¹⁷ Erickson 2003, 112.

¹⁸ Erickson 2003, 112.

¹⁹ Erickson 2003, 113.

1.gün Alçitepe'yi, Kabatepe'ye çıkarma yapanlar ise 1.gün Conkbayır-Kocaçimen hattını ele geçirecekti. Burada amaç Kilitbahir platosunu ele geçirmek ve böylece boğaz tabyalarının arkasından inerek onları susturmak ve boğazı donanmaya açmaktı.²⁰

25 Nisan 1915'de Müttefikler Gelibolu yarımadasında altı yere ve Anadolu yakasında Kumkale'ye çıkarma yaptılar. Bununla beraber kuzeyde Saros Körfezi'ne de bir aldatmaca çıkarma yaptı. 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders ilk anda düşmanın ana çıkarma yerini tespit edemedi. Bu çıkarma yerlerinden biri de Arıburnu Bölgesi'ndeki Anzak çıkarmasıydı. Bu olay Yarbay Mustafa Kemal'in üzerine sahne ışıklarının döndüğü an oldu.²¹

Bigali Bölgesi'nde yedek kuvvet olarak bekletilen 19. Tümen, ordu emri olmadıkça kullanılmayacaktı. Fakat Conkbayır'ın önemini önceden tahmin eden tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal vakit kaybetmeksizin 57. Alay ile 1 Süvari Bölüğü ve 1 Dağ Bataryası'ndan teşekkül eden müfrezenin başına geçerek Conkbayır istikametine ilerledi. Müfrezenin önünde gitmekte olan Mustafa Kemal Bey, Sarıbayır'a ulaştığı zaman kıyıda iç bölgeye çekilmekte olan takım erleriyle karşılaştı. Mustafa Kemal bizzat bu askerlerin önüne geçerek; "Niçin kaçıyorsunuz?" dedi. "Efendim düşman" dediler. "Nerede?" dedi. "İşte!" diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler. Filhakika düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye doğru rahatça ilerlemekteydi. O zaman bu kaçan askerlere bağırarak; "Düşmandan kaçılmaz" dedi. "Cephanemiz kalmadı" dediler. "Cephaneniz yoksa süngünüz var" dedi. Askerlere bağırarak bunlara süngü taktırdı ve yere yatırdı. Aynı zamanda gerideki birliklerin oraya gelmeleri için de yanındaki zabıtlere emir verdi. Sonra da hızla ileri gelmesini emrettiği 57.Alay ile düşmanın kuzey kanadından kuşatıcı bir şekilde taarruza geçti. Bu taarruz sırasında Mustafa Kemal askerlere şu emri verdi; "Size ben taarruzu emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum! Biz ölüncüye kadar geçecek zaman içinde, yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir". 57.Alayın başlattığı bu taarruz karşısında şaşkına dönen 15.000 kişilik düşman kumsala döküldü. Bu sırada düşman donanmasından yapılan şiddetli bombardıman nedeniyle Türk birlikleri de önemli kayıplar verdi.²²

Bu sırada Mustafa Kemal 27. Alay'ın da Kemalyeri üzerinden taarruz etmesini istedi. Bu durum karşısında düşman birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. Hatta bir kısmı paniğe kapılarak sandallara saldırdı. Kolordu komutanı

²⁰ Çaycı 1993, 61.

²¹ Hickey 1995, 109-120.

²² Arıburnu 1990, 22; Karatay 1987, 57; Bean 1990, 134-135.

birliklerin geri çekilmesini teklif etti. İngiliz amiralin bunun için en azından üç gün gerekeceği görüşü üzerine Amiral Hamilton birliklerin direnmesini istedi.

İngiliz Harp Tarihi'nde yer alan ifadelere göre; bu çok tehlikeli durum karşısında Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, Seferi Kuvvetler Komutanı Amiral Hamilton'a bu perişan kuvvetlerin hemen gemilere geri alınmasını teklif etti. Amiral Hamilton, komutan gemisiyle Seddülbahir önüne gelerek gördüğü manzara karşısında General Birdwood'un teklifini haklı buldu. Ancak denizcilerin ateş altındaki bu birliklerin tahliyesinin güçlüğüne belirtmesi üzerine karaya çıkan bu birlikler kendi kaderleriyle baş başa bırakılmak zorunda kaldı.²³

1 Mayıs 1915 tarihinde, 5.Ordu Komutanı Liman Von Sanders, yeni bir harekât grubu oluşturarak Albay Von Sodenstern'i Seddülbahir Cephesi'ne, Esat Paşa'yı da Arıburnu Cephesi'ne komutan olarak atadı.²⁴

Nisan-Ağustos 1915 tarihleri arasında Gelibolu'daki kayıplarından endişe duyan ve ülkesinde de ağır bir siyasi baskı altında kalan İngilizler 5. Ordu'yu yandan kuşatmak üzere Ağustos 1915'de ikinci bir büyük taarruza kara verdi. Bunun üzerine Anzak koyu'nun hemen kuzeyindeki Suvla Koyu'na çıkarma yapmak için planlar geliştirdiler Bu plana göre; Hamilton Limni Adası'nda toplanan yeni 5 İngiliz Tümeni'ni Arıburnu'nun daha kuzeyindeki Suvla Koyuna çıkararak buradan Kocaçimen ve Conk Tepesi'ni ele geçirmeyi planlıyordu. Bu plan çok doğru ve uygulanabilir durumdaydı. Çünkü bu bölgeye yani Anafartalar sahillerine çıkarma yapılacak olursa karşılarında Alman Yarbay Vilmer komutasındaki dört Taburluk Türk birliklerinden başka kuvvet olmayacaktı. Böylece müttefik kuvvetler Esat Paşa'nın savunma hatlarını yandan kuşatarak ve yarımada'nın en dar ve düz platolarından aşarak Çanakkale Boğazı'na ulaşacaklardı²⁵

Ancak bu aşamada 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders, Saros Körfezi'ni hala en kritik çıkarma yapılabilecek bölge olarak görüp 7. ve 12.Piyade Tümenlerini burada tutuyordu. Ancak Yarbay Mustafa Kemal, daha yaz ortalarında askeri dehasını ve önsezisini kullanarak Suvla Koyu'nun saldırıya ne kadar açık bir yer olduğu konusunda üstlerine uyarıda bulunmuştu.²⁶

²³ Karatay 1987, 194; Laffin 1965, 33-40; Linda 1976, 99-120.

²⁴ Erickson 2003, 117.

²⁵ Karatay 1987, 210.

²⁶ Erickson 2003, 124.

1915 Ağustosuna gelindiğinde Seferi Kuvvetler Başkomutanı Amiral Hamilton, kayıpların yerini doldurabilmek için İngiltere'den 50.000 kişilik ek kuvvet istedi. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti bu isteğe olumlu cevap verip yeni kurulan birliklerden beş tümeni Çanakkale'ye yollamaya karar verdi. Bu birliklerin Çanakkale'ye gelmesiyle Hamilton'un ordusu mevcut tugayla birlikte 14 tümen ve 250.000 kişilik bir kuvvet olacaktı. Liman von Sanders komutasındaki Türk kuvvetleri ise Seddülbahir'de 6, Arıburnu'nda 3 ve bu cepheler arasında 1 olmak üzere 10 tümen ile Gelibolu Bölgesi'nde ağır zayıyata uğramış 3 tümen ve 1 süvari alayından kurulu Saros Grubu haline gelmişti. Anadolu yakasında da 1 Asya Grubu adıyla 3 tümen vardı. Bu durum karşısında Ağustos başlarında her iki tarafın kuvvetleri insan sayısı bakımından hemen eşitlenmişti.²⁷

6 Ağustos 1915'de Müttefik askerleri Yarbay Mustafa Kemal'in önceden tahminde bulunduğu Suvla Koyu'na çıkarma yaptılar. Müttefik askerleri kıyıya kolay çıkmalarına rağmen bölgeye hakim küçük ve büyük Anafartalar sırtlarını hemen ele geçiremediler. Bunun üzerine 5.Ordu Komutanı Liman Von Sanders Anafartalar bölgesini savunmak için yeni kurulan Anafartalar Grup Komutanlığı'na askeri yeteneğine en çok güvendiği Yarbay Mustafa Kemal'i getirdi.

Bu olayı Baha Vefa Karatay, "Mehmetçik ve Anzaklar" adlı eserinde şöyle anlatır;

"Gelibolu'dan Anafartalar'a sevk edilen birliklerin başına Kurmay Albay Fevzi getirilmişti. Kurmay Albay Fevzi karargâhına gitmeden önce 5.Ordu Komutanı Liman Von Sanders'e uğrayarak yapacağı hareket hakkında talimat aldı. Liman Paşa, Fevzi Bey komutasındaki birliklerin Anafartalar bölgesine ulaşmadan önce düşman birliklerinin burayı işgal edeceğini tahmin ederek düşmana görüldüğü yerde taarruz edilmesi emrini verdi. Albay Fevzi akşama doğru Çamlı Tepe'de Binbaşı Vilmer'in karargâhına geldiğinde Liman Paşa'nın tahmininin aksine düşmanın yerinde saydığını gördü. Bu nedenle de gece taarruzlarının mal olduğu bilânçoyu düşünerek düşmana ertesi günü yani 9 Ağustos 1915 günü taarruz etmeyi planladı. Aslında çok yerinde olan bu karara karşı Liman Paşa çok sinirlenerek Albay Fevzi'yi görevden aldı ve yerine yeni bir komutan aramaya başladı. Bu konuda Liman Paşa'nın telefon görüşmelerini Ordu Kurmay Başkanı Albay

²⁷ Karatay 1987, 209-210.

Kazım (Dirik) idare ediyordu. Bu sırada Yarbay Mustafa Kemal, Albay Kazım'a telefonda görevin kendisine verilmesini Liman Paşa'ya bildirmesini istedi. Albay Kazım'ın "bu görev sana çok gelmez mi?" şeklindeki sorusuna Yarbay Mustafa Kemal "az gelir" diyerek tarihe mal olan bir cevap vermiştir. Aslında Albay Kazım'ın sözlerinden Yarbay Mustafa Kemal'in değerini küçümsediği şeklinde bir anlam çıkarılmamalıdır. O, Anafartalar'da görev yapan komutanların hepsinin Mustafa Kemal'den daha kademli olduklarını biliyordu. Bu nedenle kademli komutanların başına kademsiz bir komutanın atanması olağan bir şey değildi. Ne var ki, 5.Ordu Komutanı Liman Paşa bu çok kritik durumda büyük sorumluluk isteyen bu görevi üstlenmeye hazır olan genç Yarbay Mustafa Kemal'in teklifini tereddütsüz kabul etti. Liman Paşa burada verdiği kararlar savaşta kazanacak bir komutan seçmekle kalmadı aynı zamanda Türk'ün kaderini değiştirecek eşsiz bir komutanın dünya kamuoyu önünde kendisini kanıtlamasına da yardımcı olmuştu. Mustafa Kemal ise savaşın en tehlikeli anında bu görevi almakla yükselme hirsını değil sorumluluk almak duygusunu ön plana çıkarmıştı."²⁸

Burada Mustafa Kemal Bey, bir dizi karşı taarruz başlattı ve bunlarda bir tanesini bizzat kendisi yöneterek müttefik düşman askerlerini ilk çıkarma yaptığı yere kadar geri püskürttü. Burada da adeta ikinci bir Anzak olayları tekrar etti.²⁹

Anafartalar Savaşları hakkında Fransız Binbaşı Larşer şöyle der:

"Türkiye Ağustos ayı içinde on dört tümenini savaşa sokmuştu. Kazandığı başarı kısmen Yarbay Mustafa Kemal'in direnme gücü sayesinde oldu. Mustafa Kemal Bey, en tehlikeli karşı saldırıları idare etmiş ve Türk birlikleri de bu savaşlarda pek büyük başarı göstermişti. Fakat şunu da belirtmek gerekir Türk azmi, Türklerin savunmadaki üstün direnişi ve komuta kademesindeki vatanseverce hareketleri bu zaferde önemli rol oynamıştır."³⁰

Joseph Pomiankowski, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü", adlı eserinde Anafartalar Muharebeleri ve Mustafa Kemal'in rolü ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır;

²⁸ Karatay 1987, 216-219; Tezer 1999, 25-26.

²⁹ Erickson 2003, 125.

³⁰ Bülkat 1975, 289.

“İngiliz ordusunda neler olup bittiğini bilmek o dönemde oldukça zordu. Yalnız 6 Ağustos’tan 8 Ağustos’a kadar akşamları Anafartalar (Suvla) koyunda karaya çıkarılan İngiliz kuvvetleri (24 Taburluk 2 Piyade Tümeni) karşı taraftaki tepede bulunan 2 Türk Taburuna ateş açtılsa da neticede bundan vazgeçtiler. Fakat 9 Ağustos günü Saros Körfezi’nden beriye doğru yürüyüşe geçen iki Türk Tümeni (Yarbay Mustafa Kemal Bey komutasındaki 7. ve 12. Tümenler) taarruza geçti ve İngilizleri kayı kesiminden geriye püskürttü. Bu 16 Ağustos’a kadar devam etti. Sonra 21, 22 ve 27 Ağustos günleri İngilizlerin üstün kuvvetlerle giriştiği taarruz, Mustafa Kemal Bey tarafından feci kayıplar verdirilerek püskürtüldü ve birçok İngiliz birliği tamamen imha edildi. Anafartalar Savaşı Çanakkale’de yapılan bütün muharebelerin en kanlısıydı. İngilizler Gelibolu savaşında bütün kayıplarının hemen hemen yarısını Anafartalar muharebelerinde verdi.”³¹

Carl Mühlman, “Çanakkale Savaşı, Bir Alman Subayının Notları” adlı eserinde Anafartalar Muharebelerinde Mustafa Kemal’in Rolünü şöyle anlatır;

“7 Ağustos sabahı Sarıbayır topçu sesleriyle inlemeye başladı. Sabahın erken saatinde Kuzey Grubu’nun sağ kanadında savaşan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey düşmanın Sarıbayır’a tırmanmakta olduğu haberini aldı. Mustafa Kemal Bey’in sadece 1,5 Taburu vardı. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Bey Tabura Tümen’in kuzeyinde bulunan dağ silsilesini işgal etmesi emrini verdi. Türkler koşar adım dağın yamacına tırmanırken düşman da karşı bayırdan dağa tırmanıyordu. Türkler dağın zirvesine tam zamanında ulaştı. Keskin nişancıların ateşiyle düşman geri çekilmeye mecbur edildi. Dost ve düşman bu tepenin ele geçirilmesinin savaşın sonucunu etkileyeceğini biliyordu. Çünkü bu tepe boğaza ve yarımada aynı anda hakimdi.”³²

10 Ağustos sabahı Mustafa Kemal Bey yeni bir saldırı başlattı. 9, 4 ve 8. Tümen birlikleri ölüme meydan okuyan bir cesaretle tepeye saldırdılar ve geriye hızla çekilen hasmını takip ettiler. Tepenin denize bakan yamacında korkunç bir topçu ateşine maruz kalıncaya kadar bu takibat sürdü. Gün biterken İngilizler 12.000 ve Türkler de 10.000 ölüyü çarpışma alanında bıraktılar. İngilizler 48 saat önce zafere çok yaklaşmışken önceden hesaplanamayan

³¹ Pomiankowski 1997, 121-122.

³² Mühlman 1998, 125-127.

nedenler ve Türklerin ölümü hiçe sayan kahramanlığı yüzünden zafer ödülünden mahrum oldular. İngilizler toprağı kanla sulanmış bu tepede bir daha hiç görünmedi.³³

Nitekim İngiliz resmi tarihi de bu durumu şöyle yazmaktadır;

*“Tarihte bir tümen komutanının üç muhtelif yerde vaziyete hakim olarak yalnız bir muharebenin gidişatına değil aynı zamanda bir zaferin akabetini celbi bir milletin geleceğine tesir yapacak vaziyet ihdasına çok nadir görülür”.*³⁴

Çanakkale Savaşları sırasında İngiliz Hükümeti'nin Bahriye Nazırı ve I. Dünya Savaşı'nın en ateşli savunucularından Churchill bu savaşta Mustafa Kemal Bey'in rolü ile ilgili olarak şöyle der; Mustafa Kemal 9 Ağustos'ta Anafartalar'daki başarılı harekâtından sonraki geceyi, bu paha biçilmez sırtı alma hazırlığı içinde büyük çaba harcayarak geçirdi. Bizzat yönettiğı şiddetli baskın hücumu ile bu dar bölgede yerleşmiş olan 1000 kişilik İngiliz kuvvetini yok etti. Türkler Conkbayırı'nı aştılar ve savaşın sonuna kadar da orada kaldılar.³⁵

Çanakkale Savaşlarında İtilaf Devletleri'nin ağır bir yenilgi alması Eylül ayında Bulgaristan İttifak Devletleri yanında savaşa katılmasına neden oldu. Böylece Alman maddi yardımı ve özellikle de çok ihtiyaç duyulan topçu cephanesi ve yedek parçaları için Bulgaristan üzerinden Almanya-İstanbul hattında doğrudan yol açılmış oldu.³⁶

Çanakkale savaşları'ndaki ağır yenilgi İtilaf Devletleri komutanı Amiral İan Hamilton'un 27 Ekimde görevinden alınmasına ve yerine General Munro'nun atanmasına neden oldu. Kasım ayında İngiliz Harbiye Nazırı Lord Kitchener, Çanakkale Cephesine gelerek savaşın son durumu hakkında İtilaf Devletleri komuta kademesinden bilgi aldı. Lord Kichener'in bu gezi ve değerlendirmelerinden sonra İngilizler, Almanya'dan gönderilecek ağır silahlarla takviye edilecek Türk birliklerinin taarruzları karşısında İtilaf Devletleri ordusunun başarı sağlamasının çok zor olduğu kararına vararak 12 Aralık 1915 tarihinden itibaren Gelibolu yarımadasını boşaltmaya başladılar. Bu işlem 9 Ocak 1916'da Seddülbahir'deki son birliklerin de geri çekilmesiyle son

³³ Mühlman 1998, 127.

³⁴ Çaycı 1993, 63.

³⁵ Çaycı 1993, 63.

³⁶ Pomiankowski 1997, 122-123.

buldu. Böylece Çanakkale Savaşları Türk ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanmış oldu.³⁷

Çanakkale Savaşları Türk'ün zaferiyle sonuçlandıktan sonra komutanı bulunduğu Anafartalar Grubu'nun 27 Kasım 1915 tarihinde lağvedilmesinden sonra Mustafa Kemal Bey, Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanı Alman General Kannengiesser'in yerine tayin edildi. Ancak bu tarihten kısa bir süre sonra 17 Şubat 1916'da Bitlis, Ruslar tarafından işgal edildi. Bunun üzerine Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, Mustafa Kemal Bey'i İstanbul'a çağırarak, 16.Kolordu'nun Edirne'den Doğu Cephesi'ne hareket etmesi emrini verdi. Bu emir üzerine de Mustafa Kemal'in komutasındaki 16.Kolordu, 2 Mart 1916'da Doğu Cephesi'ne hareket etti.³⁸

Türk Genelkurmay'ının verilerine göre; Türkler tarafından Çanakkale Savaşlarında 57.263'ü şehit, 11.178'i kayıp, 97.874'ü yaralı, 7.084'ü hava değişimi, 20.297'si hastalık sonucu ölüm, 14.000'i hastaneye yatırılan olmak üzere toplam 207.696 kişi savaş dışı kalmış, yani askeri anlamda zayıf olmuştur. 10.000'in üzerindeki kayıpların büyük bir kısmını ise İngiliz ve Fransızların eline esir düşenler oluşturmaktadır.³⁹

Edward J.Erickson'ın "Size Ölmeyi Emrediyorum, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu" adlı eserine göre ise; Çanakkale Savaşları'nda İngilizler 43.000'i ölü veya yaralı olmak üzere 205.000 zayıf verdi. Sefere katılan 79.000 Fransız'ın 49.000'i zayıf hanesine geçti. Türk tarafında ise; 595 subay ile 56.048 asker şehit, 1018 subay ile 95.959 asker yaralı ve 27 subay ile 11.151 asker kayıp listesine geçmiştir. Ayrıca Türk tarafında 21.000 kişinin hastanelerde öldüğünü ve 64.000 kişinin de hasta olduğunu belirtmektedir. Limon Von Sanders'e göre de Türkler, bu savaşta 66.000'i şehit 218.000 kişi zayıf vermiştir. Ayrıca Türk yaralılarından 42.000 kişi de daha sonra tekrar görev başına dönmüştür.⁴⁰

Çanakkale Savaşları'nın Mustafa Kemal Bey Açısından Sonuçları

Çanakkale Savaşları, Mustafa Kemal Bey açısından birçok önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan birincisi; Mustafa Kemal Bey'in askeri dehasını gözler önüne sermesidir. Mustafa Kemal Bey, durumu çabuk kavrayarak süratle karar vermek, verdiği kararı cesaretle uygulamak ve

³⁷ Taşkiran 2001, 24.

³⁸ Tezer 1999, 33-34.

³⁹ Taşkiran 2001, 24.

⁴⁰ Erickson 2003, 129.

gerektiği zaman hiç kimseden çekinmeden sorumluluk ve yetkiyi üzerine alma gibi üstün komutanlık vasıfları göstermiş ve böylece savaşın gidişatı üzerinde birinci derecede etkili bir kişi konumuna gelmişti.⁴¹

İkincisi geleceğe dönük olmasıdır. Çanakkale Savaşları'nın geleceğe dönük en önemli sonuçlarından birisi hiç şüphesiz Çanakkale zaferleriyle Mustafa Kemal Bey'in adının birlikte anılmasıdır. Nitekim bu dönemde İstanbul'da yayınlanan bir dergi, Çanakkale Savaşları'ndaki başarılarından dolayı Mustafa Kemal'in resmini kapak resmi yaptı. Şüphesiz bütün bu gelişmeler I.Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayacak olan Türk İstiklal Savaşı'nın liderinin belirlenmesinde etkili oldu.⁴²

Bunlardan üçüncüsü yine geleceğe yönelik olmasıdır. Çünkü Çanakkale Savaşları 1919-1922 yılları arasında gerçekleşecek olan Anadolu'daki Milli Mücadele'nin komuta kademesinin az çok şekillenmesine neden olmuştur. Çünkü Yarbay Mustafa Kemal (Atatürk), Albay Fevzi Bey (Çakmak), Albay Kazım (Dirik), Binbaşı İsmet (İnönü) gibi Milli Mücadele'nin önde gelen kişileri Çanakkale Savaşları'nda bizzat bulanarak hem birbirlerini daha yakın tanıma fırsatı bulmuşlar hem de savaş tecrübelerini arttırmışlardır.

Bir diğer sonucu ise; Çanakkale Savaşları Mustafa Kemal Bey'in adının ilk defa Türk askeri ve halkı tarafından duyulmasına neden olmuştur. I.Dünya Savaşı bitip ordu terhis edildiğinde memleketlerine dönen askerler, Mustafa Kemal Bey'i; düşmana kahramanca saldırabilen bir komutan olarak anlattılar. Artık Mustafa Kemal Bey, Türk halkı için bir kurtarıcı ve bir kahraman konumuna gelmişti. Yıllarca süren savaşlar nedeniyle kendine güvenini kaybeden Türk halkı, yitirdiği moral değerini bu savaşta Mustafa Kemal ve arkadaşları sayesinde tekrar kavuştu. Bu da daha sonra Anadolu'da işgallere karşı yapılacak Milli Mücadele'nin ilk çekirdeği oldu. İşte bu nedenle Milli Mücadele başlayıp da Mustafa Kemal halkın değişik kesimlerini silâh altına çağırdığı zaman bu davete ilk gelenler subaylar ve erler oldu.⁴³

⁴¹ Çaycı 1993, 62-63.

⁴² Köstüklü 2004, 302.

⁴³ Tunçoku 2002, 126-127.

BİBLİYOGRAFYA

- Arıburnu 1990 *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Mustafa Kemal, Hazırlayan; Uluğ İğdemir, Ankara.
- Bean 1990 Bean, C.E.W., *Gallipoli Mission*, N.W.S.
- Bülkat 1975 Esat Bülkat, Esat Paşanın Çanakkale Anıları, Yayına Haz. İhsan Ilgar, İstanbul; Baha Matbaası.
- Çaycı 1993, Abdurrahman Çaycı, “Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasının Atatürk’ün Askeri Kariyerindeki Yeri”, *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Çanakkale, 14-17 Mart 1990, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Erickson 2003 Erickson, Edward J. *Size Ölmeyi Emrediyorum, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu*, Çeviren; Tanju Akad, İstanbul.
- Hickey 1995 Hickey ,Michael, *Gallipoli*, London.
- Laffin 1965 Laffin ,John, *Anzak At War*, London.
- Linda 1976 Linda ,Peter, *Men of Gallipoli*, London.
- Karatay 1987 Karatay, Baha Vefa, *Mehmetçik ve Anzaklar*, Ankara.
- Köstüklü 2004 Köstüklü, Nuri, “Çanakkale’de Şahit Olan Yalvaçlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt.20, Sayı.58, Mart, 302-
- Mühlman 1988 Mühlman, Carl, *Çanakkale Savaşları, Bir Alman Subayının Notları*, Türkçesi; Sedat Umran, İstanbul.
- Pomiankowski 1997, Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü, 1914-1918 I.Dünya Savaşı*, Çeviren Kemal Turan, İstanbul.

Çanakkale Savaşları'nda Mustafa Kemal'in Rolü

- Taşkıran 2001, Cemalettin Taşkıran, *Ana Ben Ölmedim, Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, İstanbul.
- Tezer 1999, Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, Ankara.
- Thomazi 1997, A. Thomazi, *Çanakkale Deniz Savaşları*, Çeviren; Hüseyin Işık, Ankara.
- Tunçoku 2002, Mete Tunçoku, *Çanakkale 1915, Buzdağının Altı*, Ankara.

